

STANISLOVO DIDŽIULIO ASMENINĖS BIBLIOTEKOS KATALOGAS

EGLĖ AKSTINAITĖ

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: egle.akstinaite@kf.vu.lt

2004 m. pasirodęs Stanislovo Didžiulio (1850–1927) asmeninės bibliotekos katalogas* sulaukė nemažo knygos mėgėjų dėmesio. Prieš knygos pasirodymą skaitytas pranešimas Martyno Mažvydo bibliofilų klube, spaudoje pasirodė apžvalgos, 2005 m. birželį vyko knygos pristatymas Didžiulių sodyboje-muziejuje Griežionėlėse. Nijolės Lietuvninkaitės parengta knyga – pirmasis savarankišku leidiniu pasirodęs rekonstruotos asmeninės bibliotekos katalogas. Šis katalogas išleistas pagal Lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo šimtmečio minėjimo valstybinę programą ir papildė pastaruoju metu gausėjančių asmeninių bibliotekų ir bibliofilijos tematikos publikacijų gretas.

Skaitytojų dėmesį knyga gali patraukti ne tik antraštėje išryškinta bibliotekos savininko Stanislovo Didžiulio pavarde, bet ir savita išvaizda. Leidinio viršeliui panaudota S. Didžiulio bibliotekos knygų įrišimus primenanti marmurinio popieriaus imitacija, o priešlapius puošia knygų nuosavybę žymėjęs antspaudas. Pavarčius knygą pirmiausia dėmesį patraukia įklijos su bibliotekos knygų įrišimų, rankraštinio katalogo kortelių, nuosavybės ženklų, antraštinių puslapių, kitų dokumentų fotografijomis ir faksimilėmis. Pasigėrėjus puikia spaudinio poligrafine kokybe, dėmesys krypsta į jo turinį. Leidinį sudaro dvi dalys – N. Lietuvninkaitės parašytas studijinis straipsnis su santrauka anglų kalba ir rekonstruotas S. Didžiulio bibliotekos katalogas su pagalbinėmis rodyklėmis.

Straipsnio „Stanislovas Didžiulis – spaudos draudimo epochos bibliofilas“ pradžioje autorė apibūdina už etninės Lietuvos ribų ir plačiojoje Lietuvoje XIX a. vykusio lietuviško knygų mėgėjų sąjūdžio ypatumus ir iškelia klausimą, ar šios epochos sąlygomis galėjo

* *Stanislovo Didžiulio asmeninė biblioteka* : katalogas. Kauno technologijos universiteto biblioteka. Parengė ir studijinį straipsnį parašė Nijolė Lietuvninkaitė, redagavo Virginija Savickienė. Kaunas: Technologija, 2004. 272 p.: iliustr.

rastis bibliofilinių bibliotekų. Autorės nuomone, į šį klausimą bus įmanoma atsakyti tik apibendrinus visų žymesnių asmeninių bibliotekų tyrimus. Galima teigti, kad S. Didžiulio asmeninės bibliotekos rekonstrukcija jau dabar atskleidžia tam tikrus spaudos draudimo metais vykusius knygos, bibliofilijos kultūros formavimosi procesus.

Remdamasi šiuolaikinės knygotyros nuostatomis N. Lietuvninkaitė tyrinėja S. Didžiulio bibliofilinius interesus, asmeninės bibliotekos kūrimo sąlygas, šaltinius ir sudėtį, likimą ir paveldo reikšmę. Jau straipsnio pratarinėje autorė pabrėžia, kad S. Didžiulio asmeninės bibliotekos rekonstrukcijos akstinu tapo išskirtinis jos vaidmuo spaudos draudimo lotyniškais rašmenimis laikotarpiu. Šis Lietuvos istorijos puslapis žymi tautinės savimonės formavimosi pradžią ir parodo jos atstovų gebėjimus išsaugoti tai, kas turėjo būti caro valdžios sunaikinta. Stanislovas Didžiulis ir jo šeima – vieni iš tų, kurie aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, platino draudžiamąją literatūrą ir turėjo drąsos kaupti lituanistinio turinio asmeninę biblioteką, siekė ją paversti kuo prieinamesne visuomenei.

S. Didžiulio asmenybei ir jo veiklai skirtą straipsnio poskyrį N. Lietuvninkaitė pradeda mintimi, kad asmeninės bibliotekos savininko biografija – pirmasis raktas, atveriantis duris į jos istoriją. Biografija svarbi dviem aspektais: aplinka, kurioje formavosi pagrindinės asmeninės nuostatos, ir sąmoningai pasirinkta gyvenimo linija, kai pats asmuo iniciuoja savo sprendimus ir kuria veiklos palnus. S. Didžiulis gimė lenkiškų tradicijų bajoriškoje šeimoje, iki spaudos draudimo baigė tris Panevėžio gimnazijos klases, vėliau lavinosi savarankiškai, padedamas dvasininkų. Kilmė ir gautas išsilavinimas sudarė sąlygas bendrauti su kunigais, ugdžiusiais pomėgį skaityti, kaupti asmeninę biblioteką, o ji pradėta kurti apie 1870-uosius metus. Sunku pasakyti, kaip kito S. Didžiulio tautinė savimonė, bet užsibrėžęs sukaupti lituanistinę biblioteką, savo tikslo siekė kūrybingai ir negailėdamas jėgų. Toks užmojis įtraukė į visuomeninę veiklą, skatino plėtoti bibliofilinius ryšius. S. Didžiulis tapo draudžiamosios spaudos platintoju, prisidėjo prie lietuvių veiklos už Lietuvos ribų (užmezgė ryšius su Mažosios Lietuvos kultūros veikėjais, priklausė Lietuvių literatūros draugijai Tilžėje), bendradarbiavo nelegalioje spaudoje, rengė kolektyvinius valstiečių prašymus legalizuoti lietuvių spaudą. Po spaudos atgavimo, nuo 1905 m., aktyviai dalyvavo socialdemokratinės pakraipos judėjime prieš caro valdžią, už tai buvo suimtas ir 1908–1917 m. gyveno tremtyje.

Asmeninės intencijos pamažu virto visuomenine, kultūrine veikla. S. Didžiulio biblioteka tenkino ne tik asmeninius poreikius – ja naudojosi nemažai to meto šviesuolių (Antanas Baranauskas, Jonas Basanavičius, Jurgis Šlapelis). Įvairios pažintys padėjo ir ieškant komplektavimo šaltinių. S. Didžiulis lietuviškų knygų gaudavo mainais iš bibliofilų, knygos mėgėjų tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų, naujas maldaknyges mainydavo į senus leidinius,

bibliotekos fondą papildydavo viešųjų bibliotekų turimais dubletais, stengėsi užmegzti ryšius su įvairių šalių antikvariais (Vilniaus, Varšuvos, Rygos, Peterburgo ir kitais).

S. Didžiulio pasiryžimą sukaupti liuanistinę biblioteką rodo ne tik intensyvios knygų paieškos, bet ir siekiai ją išsaugoti. Biblioteka buvo padalyta į legalią ir slaptą. Pastaroji atsirado po nesėkmingų S. Didžiulio bandymų oficialiai įteisinti bibliofilinę veiklą ir prasidėjus vietinės valdžios persekiojimams. Legalioji biblioteka ne kartą konfiskuota, bet S. Didžiulio ryžtas padėjo susigrąžinti didžiąją knygų dalį. Gyvendamas tremtyje rūpinosi Lietuvoje likusių knygų likimu, domėjosi naujais lietuvių autorių leidiniais, kad neatitrūktų nuo Lietuvos aktualijų, artimųjų prašė siųsti periodikos.

S. Didžiulio pastangomis spaudos draudimo laikotarpiu sukurta turtingiausia liuanistinė biblioteka Lietuvoje. N. Lietuvninkaitė teigia, kad joje buvo per 1000 pavadinimų spaudinių, o dubletai šį skaičių dar padidino.

Aptariant rekonstruotos S. Didžiulio bibliotekos katalogą, norėtusi pasidalyti gal ir diskusinio pobūdžio pastabomis. Įdomu vertinti jo sudarymo metodiką ir įrašų struktūrą, (įrašus N. Lietuvninkaitė labai tiksliai apibūdė), tačiau nėra paties katalogo turinio. Spaudiniai suregistruoti abėcėliniu principu pagal kalbas, todėl pasimeta negausūs smulkūs spaudiniai, rankraštinės knygos, periodika, tad šiuo atveju turinys tikrai praverstų. Kiekvieną įrašą sudaro bibliografinis aprašas ir egzemplioriaus charakteristika. Pastaroji dalis, žinoma, ir yra įdomiausia: joje apibūdinami leidinių įrišimai, knygos ženklai, nurodoma saugojimo vieta ir kitos su konkrečia spaudinio istorija susijusios pastabos. Informacijos paiešką lengvina asmenvardžių, antraščių ir knygos savininkų rodyklės. Asmenvardžių ir knygų savininkų rodyklėse informacija dubliuojasi. Pasirinkdama tokį sprendimą sudarytoja greičiausiai siekė sukurti kuo išsamesnį informacijos vaizdą. Nors kataloge suregistruotų leidinių skaičius nedidelis, būtų pravarti chronologinė rodyklė. Neiškirtos kontrafakcijos, o juk jos buvo svarbi spaudos draudimo ypatybė.

Rengiant asmeninės bibliotekos katalogą, bet koks metodologinis sprendimas yra kompromisinis, todėl visos čia išsakytos pastabos tėra bendro pobūdžio. Lieka pridurti – norėtusi išsamaus bibliotekos tyrimo ir rekonstrukcijos, nors to, žinoma, niekada nebus. Asmeninė biblioteka po savininko mirties jo paties bei aplinkybių valia pradeda kitą gyvenimą. Tyrėjams belieka įvertinti mus pasiekusio kultūros paveldo svarbą ir tam skirtuose veikaluose plėsti interpretacijų linijas. Tad džiugu rankose laikyti pirmąjį tokio pobūdžio darbą. Išsamesnių teorinių įvertinimų ir įžvalgų, kaip minėjo pati N. Lietuvninkaitė, atsiras pasirodžius daugiau katalogų, juolab kad tos pačios epochos atstovo Jono Basanavičiaus bibliotekos elektroninis katalogas internete jau egzistuoja.

Įteikta 2006 m. kovo mėn.